

ДЕМОГРАФІЯ, ЕКОНОМІКА ПРАЦІ, СОЦІАЛЬНА ЕКОНОМІКА І ПОЛІТИКА

УДК 311.21:338.435

DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/157-13>

Фатюха Н. Г.

кандидат економічних наук, доцент,

Національний університет «Запорізька політехніка»

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1026-6713>

Здорова К. О.

студентка,

Національний університет «Запорізька політехніка»

Fatiukha Nataliya, Zdorova Katerina
National University "Zaporizhzhia Polytechnic"

ПРОБЛЕМИ БІДНОСТІ В УКРАЇНІ

У статті наведено результати дослідження проблеми бідності в Україні. Виявлено, що на сучасному етапі розвитку міжнародної економіки стратегічною метою є проголошення сталого розвитку, тому можна стверджувати, що для України одним з найважливіших питань є проблема бідності, а саме дослідження причин, оцінювання стану життя населення, вивчення факторів впливу на доходи населення та рівень бідності. В процесі дослідження виявлено, що більшість соціально-економічних показників формується під впливом не одного, а багатьох факторів, тому побудовано модель багатфакторного кореляційно-регресійного аналізу. В результаті дослідження запропоновано напрями подолання проблеми бідності в Україні шляхом реформування майже всіх сфер діяльності людства. Встановлено, що оптимальним варіантом вирішення проблеми бідності є поєднання активної соціальної політики, спрямованої на відновлення й зростання зайнятості та створення умов для гідної праці з ефективною підтримкою найвразливіших верств населення. Виділено такі заходи подолання проблем бідності в Україні: стабілізація економіки України, що приводить до поступової відмови від зовнішніх запозичень; створення сприятливого середовища для залучення іноземних інвестицій, розвитку малого та середнього бізнесу; фінансова підтримка наукової сфери України і запровадження інновацій та експортної діяльності підприємств; створення доступних кредитних умов для населення та бізнесу; фінансова підтримка вітчизняного сільського господарства; розвиток регіональної політики в країні.

Ключові слова: бідність, рівень бідності, доходи, прожитковий мінімум, кореляційно-регресійний аналіз.

THE PROBLEM OF POVERTY IN UKRAINE

This article presents the results of a study of the problem of poverty in Ukraine. It is revealed that at the present stage of development of the international economy the strategic goal is the proclamation of sustainable development. Therefore, it can be argued that one of the most important issues for Ukraine is the problem of poverty, namely the study of the causes, assessment of living conditions, the study of factors influencing the income of the population and the level of poverty. In the course of the research it was found that most socio-economic indicators are formed under the influence of not one but many factors, so a model of multifactor correlation-regression analysis was built. For the correlation-regression analysis, a dependent feature was chosen – household income of Ukraine. The following independent factors were also selected: poverty rate; population; subsistence level. Correlation-regression analysis provided a powerful tool for studying the impact of poverty, population and subsistence level on household income. It is established that the main purpose of using this method – to thoroughly assess the current state of economic life of households, respectively, the purpose of the study – to learn to establish the degree of influence of factors – was achieved. As a result of the research, directions for solving the problem of poverty in Ukraine by reforming almost all spheres of human activity were developed. It was found that the best solution to poverty is a combination of active social policies aimed at restoring and increasing employment and creating conditions for decent work, with the effective support of the most vulnerable. The following measures to overcome the problems of poverty in Ukraine are highlighted: stabilization of Ukraine's economy, which leads to a gradual abandonment of external borrowing; attracting foreign investment, small and medium business development; financial support of the scientific sphere of Ukraine and introduction of innovations and export activity of enterprises; creating affordable credit conditions for individuals and businesses; financial support of domestic agriculture; development of regional policy in the country.

Keywords: poverty, poverty level, income, living wage, correlation-regression analysis.

JEL classification: C13, C15, C25.

Постановка проблеми. Однією з найгостріших соціально-економічних проблем, зумовлених трансформаційними процесами в економіці України, є низький

рівень життя населення. Населення країни є неоднорідним за потребами та можливостями їх задоволення. Як наслідок, наявне поглиблення диспропорцій у люд-

ському розвитку між багатими й бідними, чоловіками та жінками, містом і селом, регіонами й країнами тощо. Стрімке падіння рівня життя населення країни є причиною дестабілізації політичної та соціально-економічної ситуації в країні, тому головними питаннями, що необхідно вирішити, є забезпечення соціальної захищеності громадян, стабілізація економіки України.

Аналіз останніх наукових досліджень. Теоретичні положення щодо рівня та якості життя населення висвітлено у працях таких учених, як І. Гукалова, Д. Карамішев, М. Кизим, Е. Лібанова, Л. Ноздріна, І. Проніна, Л. Сисак, О. Стожок, О. Тридід, Ф. Узунов. Значний внесок у дослідження теоретичних та практичних аспектів життєвого рівня населення в перехідний період в Україні здійснили А. Базиліук, Д. Богиня, І. Бондар, О. Власюк, В. Геєць, О. Гладун, Т. Кір'ян, В. Крисаченко, М. Степико, С. Пирожков, А. Ревенко, Л. Черенко, В. Шишкін та інші вчені. Проте у працях науковців недостатньо висвітлено залишається проблема дослідження показників економічного стану населення, їх взаємного впливу та ефективних шляхів вирішення проблеми бідності в Україні.

Мета статті полягає в аналізі стану, причин та ризиків бідності в Україні, аналізі показників економічного стану населення та обґрунтуванні шляхів вирішення цієї проблеми.

Виклад основного матеріалу. Бідність є результатом відмінностей щодо матеріального становища індивідів і сімей, тому завжди існувала й існує в усіх суспільствах, навіть у найрозвиненіших [1]. На сучасному етапі розвитку міжнародної економіки стратегічною метою для всіх країн світу є проголошення сталого людського розвитку, тому сьогодні для України одним з найважливіших питань є подолання бідності. Якщо декілька років тому ще точилися дискусії навколо цього питання, то сьогодні масове поширення та довготривалий характер бідності є беззаперечними та потребують негайних дій [2].

До найважливіших потреб людини, які найбільш чітко характеризують бідність у країні, належать можливість вести здоровий спосіб життя, якісне медичне обслуговування, доступність якісної освіти, побутові умови для нормального життя, доступ до зайнятості згідно з набутою освітою та кваліфікацією [3]. Навіть люди з однаковим доходом можуть мати різні можливості для забезпечення основних потреб життя. Так, люди з малих міст і сілиць мають менший доступ до отримання якісної освіти, якісного медичного обслуговування, комунально-побутових послуг, ніж жителі великих міст.

Як відомо, більшість соціально-економічних показників формується під впливом не одного, а багатьох факторів. Метод побудови моделі такого зв'язку має назву багатофакторного кореляційно-регресійного аналізу. В цьому разі результативна ознака (Y) пов'язується за допомогою рівняння множинної регресії з двома або більше факторними ознаками (X1, X2, X3, ... Xn).

Найважливішими умовами побудови багатофакторної моделі зв'язку є достатня кількість одиниць у сукупності та відсутність мультиколінеарності факторів (близького до функціонального зв'язку між ними). Якщо два факторних показники мультиколінеарні, один з них має бути виключений з моделі.

Для кореляційно-регресійного аналізу вибрана залежна ознака, а саме доходи домогосподарств

України (y). Також вибрані такі незалежні фактори (табл. 1):

- рівень бідності, % (x1);
- населення, тис. осіб (x2);
- розмір прожиткового мінімуму, грн. (x3).

Таблиця 1
Вихідні дані для побудови множинної регресії

Рік	Доходи домогосподарств у середньому на місяць, грн. (y)	Рівень бідності, % (x1)	Населення, тис. осіб (x2)	Розмір прожиткового мінімуму (x3)
2000	422,9	87,4	49 429,8	270,1
2001	520,8	83,7	48 923,2	311,3
2002	608,1	80,5	48 457,1	342,0
2003	708,6	67,3	48 003,5	342,0
2004	911,8	50	47 622,4	362,2
2005	1 321,4	28,4	47 580,8	423,0
2006	1 611,7	21,4	46 929,5	463,8
2007	2 012,1	12,7	46 646,0	518,5
2008	2 892,8	7,1	46 372,7	607,5
2009	3 015,3	5,8	46 143,7	638,5
2010	3 469,1	8,8	45 962,9	843,2
2011	3 841,7	7,8	45 778,5	914,1
2012	4 134,2	9,1	45 633,6	1 042,4
2013	4 454,2	8,4	45 553,0	1 113,67
2014	4 563,3	16,7	45 426,2	1 176,0
2015	5 231,7	51,9	42 929,3	1 227,3
2016	6 238,8	51,1	42 760,5	1 388,1
2017	8 165,2	34,9	42 584,5	1 603,7
2018	9 904,1	27,6	42 386,4	1 744,8
2019	10 853,2	38,5	41 858,2	1 939,0

Джерело: побудовано за даними джерела [4]

Для оцінювання мультиколінеарності використано функцію EXCEL «Аналіз даних» та отримано такі результати (табл. 2).

Таблиця 2
Результат кореляції факторів моделі

	Рівень бідності, % (x1)	Населення, тис. осіб (x2);	Розмір прожиткового мінімуму, грн. (x3)
Рівень бідності, % (x1)	1		
Населення, тис. осіб (x2)	0,3595876	1	
Розмір прожиткового мінімуму, грн. (x3)	-0,316245	-0,560613	1

Джерело: авторська розробка

За даними табл. 2, інтерколінеарність між факторами не перевищує значення 0,7. Отже, можна ствер-

дажувати, що мультиколінеарність відсутня, жоден фактор не потрібно виключати з моделі.

Розраховуємо необхідні для побудови рівняння «чистої» регресії значення за допомогою функції «ЛІНЕЙН» в EXCEL (табл. 3).

За результатами, наведеними у табл. 3, отримаємо рівняння регресії, яке має такий вигляд:

$$y = 3466,264 - 0,641 x_1 + 5,455 x_2,$$

Таблиця 3
Результати застосування функції «ЛІНЕЙН»

5,4546891	-0,09717	0,641357	3466,264
0,8900672	0,205986	5,161656	10144,38
0,9702743	579,9584	#Н/Д	#Н/Д
174,08519	16	#Н/Д	#Н/Д
175661544	5381627	#Н/Д	#Н/Д

Джерело: авторська розробка

Отримане рівняння моделі показує, що збільшення показника рівня бідності на 1% призводить до зменшення суми доходів домогосподарств на 641,36 гривень, збільшення населення на 1 000 осіб призводить до зменшення середніх доходів домогосподарств на 97,17 гривень, а збільшення прожиткового мінімуму на 1 000 гривень призводить до збільшення середнього показника сукупних доходів домогосподарств на 5 454,69 гривень.

За даними табл. 3, коефіцієнт детермінації складає 0,9702. Значення коефіцієнта досить високе, і це означає, що 97,02% змін залежного фактору у пояснюється змінами незалежних факторів x_1 , x_2 , та x_3 , а на частку інших факторів припадає лише 2,98% змін.

Для того щоби визначити, чи є регресія значущою, необхідно порівняти отриманий критерій Фішера, що в нашому разі складає 174,08519, з табличним критичним значенням. Критичне значення критерія Фішера розраховане за допомогою функції «РЕГРЕСІЯ» (табл. 3) та складає 2,00809, що свідчить про те, що отримана регресія є значущою.

Таблиця 4
Дисперсійний аналіз

	df	SS	MS	F	Значимість F
Регресія	3	175661544,1	58553848	174,0851866	2,00809
Залишок	16	5381627,163	336351,7		
Разом	19	181043171,3			

Джерело: авторська розробка

Також розраховані передбачені значення показника «Доходи домогосподарств» (y) та залишки відхилення від фактичних. Для зручності подаємо їх у вигляді табл. 5.

Для порівняння нанесемо фактичні та передбачені значення показника «Доходи домогосподарств» (y) на графік (рис. 1).

Отже, в підсумку кореляційно-регресійного аналізу можна зробити висновок, що незалежні фактори та модель вибрані правильно, всі показни-

ки вказують на значущість моделі та правильність розрахунків.

Таблиця 5
Передбачені значення показника «Доходи домогосподарств» (y)

Фактичне y	Передбачене y	Залишки
422,9	192,623	230,277
520,8	464,2086	56,59136
608,1	674,9054	-66,8054
708,6	710,515	-1,91497
911,8	846,635	65,16496
1321,4	1168,469	152,931
1611,7	1449,817	161,8835
2012,1	1770,155	241,9446
2892,8	2278,587	614,2128
3015,3	2469,1	546,1996
3469,1	3605,167	-136,067
3841,7	4009,181	-167,481
4134,2	4723,931	-589,731
4454,2	5120,07	-665,87
4563,3	5477,705	-914,405
5231,7	6022,725	-791,025
6238,8	6915,728	-676,928
8165,2	8098,471	66,72901
9904,1	8882,695	1021,405
10853,2	10000,31	852,8896

Джерело: авторська розробка

Бідність як явище соціально-економічного характеру здійснює негативну дію і в короткостроковій, і в тривалій перспективі на різні сфери суспільного життя. При цьому виділяється декілька основних наслідків від збільшення масштабів та глибини бідності, які безпосередньо впливають на динаміку економічного розвитку України, рівень її конкурентоспроможності в глобальному економічному середовищі [5], тому потрібні комплексні підходи до вирішення цієї проблеми, які мають бути спрямовані на зменшення глибини бідності серед усіх верств населення.

Оптимальним варіантом вирішення цієї проблеми є поєднання активної соціальної політики, спрямованої на відновлення й зростання зайнятості, створення умов для гідної праці, з ефективною підтримкою найуразливіших верств населення.

Серед заходів подолання бідності необхідно виділити такі:

- стабілізація економіки України, що призводить до поступової відмови від зовнішніх запозичень;
- створення сприятливого середовища для залучення іноземних інвестицій, розвитку малого та середнього бізнесу;
- фінансова підтримка наукової сфери України й запровадження інновацій та експортної діяльності підприємств;
- створення доступних кредитних умов для населення та бізнесу;
- фінансова підтримка вітчизняного сільського господарства;
- розвиток регіональної політики в країні.

Регіональна політика покликана поліпшити процеси ринкової трансформації господарства, підвищити

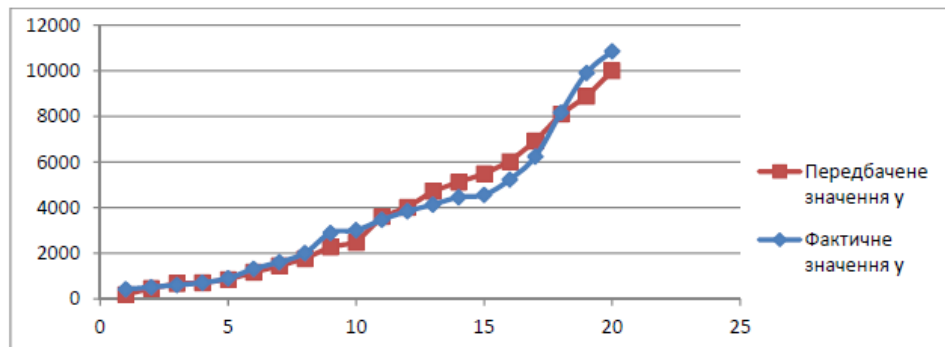

Рис. 1. Порівняння значень показника «Доходи домогосподарств»

Джерело: авторська розробка

ефективність використання потенціалу регіонів та управління місцевих органів влади. Головною метою цієї політики має стати підвищення рівня життя населення регіону та забезпечення соціальних стандартів для кожного мешканця. Реалізації цієї мети найкраще сприяють поглиблення процесу децентралізації управління та формування місцевих бюджетів [6].

Вжиття наведених заходів приведе до підвищення рівня життя населення, покращення демократичної ситуації країни, створення нових робочих місць для населення, розвитку підприємництва, підтримки експорту вітчизняної продукції та зміцнення національної економіки загалом.

Висновки. Отже, проведене дослідження дає підстави зробити такі висновки.

Бідність уже тривалий час залишається актуальною проблемою для України. Бідність є результатом відмінностей щодо матеріального становища індивідів і сімей, а тому завжди існувала й існує в усіх суспільствах, навіть у найрозвиненіших, тому сьогодні для України одним з найважливіших питань є подолання бідності.

За результатами кореляційно-регресійного аналізу побудовано рівняння моделі, яке вказує на те, що збільшення показника рівня бідності на 1% призводить до зменшення суми доходів домогосподарств на 641,36 гривень, збільшення населення на 1 000 осіб призводить до зменшення середніх доходів домогос-

подарств на 97,17 гривень, а збільшення прожиткового мінімуму на 1 000 гривень приводить до збільшення середнього показника сукупних доходів домогосподарств на 5 454,69 гривень. Коефіцієнт детермінації складає 0,9702. Значення коефіцієнта досить високе, й це означає, що 97,02% змін залежного фактору у пояснюється змінами незалежних факторів x_1 , x_2 , та x_3 , а на частку інших факторів припадає лише 2,98% змін.

У підсумку кореляційно-регресійного аналізу зроблено висновок, що незалежні фактори та модель вибрані правильно, всі показники вказують на значущість моделі та правильність розрахунків.

Для вирішення проблеми бідності оптимальним є поєднання активної соціальної політики, спрямованої на відновлення й зростання зайнятості, створення умов для гідної праці, з ефективною підтримкою найуразливіших верств населення. Виділено такі заходи подолання проблем бідності в Україні: стабілізація економіки України, що приводить до поступової відмови від зовнішніх запозичень; створення сприятливого середовища для залучення іноземних інвестицій, розвитку малого та середнього бізнесу; фінансова підтримка наукової сфери України й запровадження інновацій та експортної діяльності підприємств; створення доступних кредитних умов для населення та бізнесу; фінансова підтримка вітчизняного сільського господарства; розвиток регіональної політики в країні.

Список використаних джерел:

1. Ситуація з бідністю в Україні та регіонах погіршується. Київ, 2016. URL: http://www.socialpolicy.in.ua/ua/index.html?_m=publications&_t=res&id=12175 (дата звернення: 15.05.2020).
2. Борейко В. Світовий досвід стимулювання розвитку економік та подолання бідності. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія: Економіка. 2019. № 12. С. 4–8.
3. Лозинська О. Феномен бідності та шляхи її подолання в Україні. *Зовнішня торгівля: право та економіка*. 2016. № 1. С. 12–15.
4. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 12.06.2020).
5. Даниленко А. Удосконалення моделі управління економікою та фінансові механізми її реалізації. *Економіка України*. 2013. № 5. С. 4–29.
6. Петровська О., Лисяна О. Стратегія подолання бідності в процесі децентралізації державного бюджету на прикладі Одеського регіону. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Економіка і менеджмент. 2018. № 30. С. 86–90.
7. Куцях В., Чопенко Т. Основні парадигми та можливості подолання бідності в Україні. *Молодий вчений*. 2019. № 6 (2). С. 179–182.
8. Регіони України 2018 : статистичний збірник. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2018/zb/11/zb_ru1ch2018.pdf (дата звернення: 12.06.2020).

References:

1. Situatsiya z bidnistyu v Ukraini ta regionalnakh pogirshuyutsya (2016) [The poverty situation in Ukraine and the regions is deteriorating]. Available at: http://www.socialpolicy.in.ua/ua/index.html?_m=pulications&_t=rec&id=12175 (in Ukrainian) (accessed 15 May 2020).
2. Borejko V. (2019) Svitovij dosvid stimulyuvannya rozvitku ekonomik ta podolannya bidnosti [World experience in stimulating economic development and overcoming poverty]. *Naukovi zapiski Nacjonalnogo universitetu "Ostrozka akademiya". Seriya: Ekonomika*, vol. 12, pp. 4–8 (in Ukrainian).
3. Lozinska O. (2016) Fenomen bidnosti ta shlyakhi yiyi podolannya v Ukraini [The phenomenon of poverty and ways to overcome it in Ukraine]. *Zovnishnya torgivlya: pravo ta ekonomika*, vol. 1, pp. 12–15 (in Ukrainian).
4. Oficijnij sajт Derzhavnoyi sluzhbi statistiki Ukraini [Official site of the State Statistics Service of Ukraine]. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> (in Ukrainian) (accessed 12 June 2020).
5. Danilenko A. (2013) Udoshkonalennya modeli upravlinnya ekonomikoyu ta finansovi mekhanizmi yiyi realizaciyi [Improving the economic management model and financial mechanisms for its implementation]. *Ekonomika Ukraini*, vol. 5, pp. 4–29 (in Ukrainian).
6. Petrovs'ka O. (2018) Strategiya podolannya bidnosti v proczsi decztralizaciyi derzhavnogo byudzhetu na prikladi Odes'kogo region [Strategy for overcoming poverty in the process of decentralization of the state budget on the example of Odessa region]. *Naukovij visnik Mizhnarodnogo gumanitarnogo universitetu. Seriya Ekonomika i menedzhment*, vol. 30, pp. 86–90 (in Ukrainian).
7. Kuczyak V., Chopenko T. (2019) Osnovni paradigmi ta mozhlivosti podolannya bidnosti v Ukraini [Basic paradigms and opportunities for overcoming poverty in Ukraine]. *Molodij vchenij*, vol. 6 (2), pp. 179–182 (in Ukrainian).
8. Regioni Ukraini 2018 : statistichnij zbimik [Statistical collection "Regions of Ukraine 2018"]. Available at: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2018/zb/11/zb_ru1ch2018.pdf (in Ukrainian) (accessed 12 June 2020).